

Hlavní principy krasovědy Františka Palackého se zřetelem k nauce svatého Tomáše Aquinského.

DR. JOSEF POSPÍŠIL. (O.)

Jako paprsky světelné, které ze dvou zářných bodů naproti sobě září, se vespolek sesilují, tak i duch vyrožuje ze sebe svou subjektivní krásu na vnější přírodu, a sbírá a soustřeďuje v sobě zase jednotlivé paprsky, kterými krása její září. Ale všechna krása, jak v duchu našem, tak i ve vnější přírodě, jest jen participací, jen projevem nekonečné krásy božské.

Palacký hledaje zdroje krásy v božnosti ducha lidského, zastavuje se u pouhé participace krásy božské v duchu lidském, ale ke kráse božské samé, vzoru a zdroji vši stvořené krásy, se nepovznáší. Názor scholastický, jenž vši konečnou a sdělenou krásou dovozuje a vysvětluje z krásy nekonečné a nesdělené, jest zajisté důslednější a vznešenější, než nauka Palackého. Názor křesťanský neubírá ničeho důstojnosti ducha lidského, ale také hájí objektivní krásy vnější přírody. Proto zahrnuje v sobě celou pravdu nauky Palackého a vystříhá se její jednostrannosti a výlučnosti. —

Pravili jsme, že Palacký samostatně se povznesl ku svému velebnému názoru o kráse. U tohoto výroku musíme se ještě zastaviti.

V úvodu práce této jsme se zmínili, že Palacký, jak sám praví, vzal hlavní myšlenku, na které zbudoval celou krasovědu, z Bacona Verulamského; zde však tvrdíme, že se samostatně povznesl ku svému velebnému názoru o kráse. V tom jak se zdá, jest obsažen logický odpor. Než přihlédneme-li místněji k výroku Baconovu, o nějž Palacký svou krasovědu opírá, snadno se přesvědčíme, že jak tvrzení Palackého, že mu klíč k jeho krasovědě poskytnul Bacon, tak i výrok náš, že samostatně si svou krasovědnou theorii zbudoval, zakládá se úplně na pravdě. Kdežto Bacon spatřoval jen v básnické dějeprově jakousi participaci či účastnost božstva, poznal Palacký genialním svým důmyslem, že tato participace i ve všech ostatních oborech krásy a krasoumy se jeví, a povznesl se tak k názoru o kráse, ježž svatý Tomáš a všichni ostatní křesťanští myslitelé jednomyslně aspoň co do podstaty vždy hlásali.

Než idea participace božstva v duchu našem, kterouž Bacon dotčeným výrokiem v básnické dějeprově shledává, není ideou Baconovou, nýbrž jest ideou eminentně scholastickou. Bacon

Verulamský (1561—1626) pokládá se sice, jak známo, za zakladatele empirického směru v novější filosofii, a proto také za odpůrce scholastiky. A nedá se upříti, že Bacon svou empirickou methodou, na kterouž první a hlavní váhu kladl při vší spekulaci filosofické, měl rozhodný vliv na veškeren směr protischolastické filosofie od první polovice 17. století až na dobu naši. Pokoušeje se o nové rozdělení věd, postavil vědy přírodní do popředí všeho zkumu a zpytu pravdy a následovně prohlásil také přírodní filosofii za nejdůležitější disciplínu filosofickou. Aby filosofie úplně vnikla do života přírodního a tajů jeho, musí dáti výhost všem předpojatým názorům a domněnkám, kterými prý se dosavadní filosofie (totiž filosofie scholastická) při zpytu zjevů přírodních řídila, a musí přírodu pozorovati a zkoumati tak, jak našemu empirickému poznání se jeví. Pravý přírodopyt musí prý býti „interpretatio“ a nikoliv pouhá „anticipatio naturae“. Za tím účelem musí se řídití zcela novou methodou, než filosofie dosud činila.¹⁾

Pravá přírodovědecká methoda musí býti indukční. Methoda tato stojí uprostřed mezi dvěma krajnostmi, mezi čirým a výlučným empirismem s jedné, a mezi apriorním metafysickým dogmatismem s druhé strany. Kdežto výstřední empiristé podobají prý se mravencům, kteří své zásoby se všech stran na jedinou hromadu snášejí, ale jich při tom ponechávají beze změny, jak v sobě jsou, hledí metafysičtí dogmatisté svými logickými syllogismy všecken život přírodní a zákonitost jeho ze sebe a priori dovoditi, podobně jako pavouci, kteří ze sebe své síť vypřádají. Pravá indukční methoda sbírá sice svou látku ze zkušenosti, ale ničeho jí ze sebe nepřidává, nýbrž ji toliko k vyšší jednotě vytváří a upravuje, podobajíc se takto včele, která med s květin sebraný vaří, čistí a pak do medových plástů ukládá.²⁾

Jest jisto, že Bacon touto svou methodou dal mocný podnět studiím přírodovědeckým a zahájil tak novou dobu v pokroku a vývoji věd přírodních. Než touto methodou nepostavil se v zásadní spor se scholastikou, kteráž řídíc se při zpytu přírody zásadami filosofie peripatetické, vždy indukci prohlašovala za jediné správnou methodu vědeckého zpytu zjevů přírodních. Ale jelikož na prvním místě obracela svůj zřetel k pravdám ideálním, na nichž vyšší a ušlechtlejší stránka života lidského jest založena, bylo zcela přirozeno, že zjevům smyslné přírody nevěnovala téže pozornosti, jak toho Bacon žádal.

¹⁾ Novum organum. (Něm. překlad od Kirchmanna, 1. Buch, Art. 39. S. 93 ss. Berlin 1870.)

²⁾ l. c. art. 82. S. 132 ff.

Bojuje-li však mudřec Verulamský proti scholastice, má na zřeteli jen její úpadek, v jakém se octla v třetím svém období před reformací.

Ale co se týká hlavních a vůdčích zásad filosofie scholastické, tu vládne mezi Baconem a filosofií scholastickou úplná harmonie. Můžeme směle říci, že Bacon svým názorem světovým stojí úplně na půdě scholastické.

Že jest Bůh původcem a cílem všehomíra (tak učí Bacon), musí i filosofie při všem zpytu pravdy z Boha vycházeti a k Bohu se zase vraceti. Toť podstata všeho zkumu pravdy, toť účel každé pravé filosofské spekulace. Poněvadž Bůh vše stvořil, obráží v sobě svět a všechny jednotlivé světové bytosti Boha jakožto pravdu, dobro a dokonalost nejvyšší. A co platí o každém tvoru vůbec, platí o duši lidské zvlášť.

Že duše jest obrazem Božím, o této pro všechny filozofský zkum předůležité pravdě jedná Bacon zvlášť v první knize uvedeného již díla „De augmentis scientiarum“.¹⁾ Dovolává se výroku Šalomounova: „Oculum videndo, aurem audiendo non satiari“²⁾ učí, že duch lidský žádnou bytostí stvořenou, nýbrž jen Bohem může býti vyplněn. Na důkaz, že duch lidský již svou přirozeností jest určen, aby pravdu z bytostí světových mu vstříci zářící vždy víc a více poznával, a z této záře pravdy se povznášel k samému zdroji pravdy, k Bohu, uvádí slova téhož mudřec starozákonného, jenž dí „Omnia Deus condidit, ut unumquodque pulchrum sit in tempore suo. Mundum quoque ipsum indidit cordi eorum, invenire tamen homo non potest opus, quod operatus est Deus, ab initio usque in finem“.³⁾ A z tohoto výroku takto argumentuje: Mudřec starozákonný dává nám těmito slovy na srozuměnou, že Bůh učinil duši naši jako zrcadlo, v němž veškeren svět se může obrážeti. A duše touží po tomto obrazu světa, jako oko po světle. A přijímá-li v sebe obrazy světových bytostí, nepřestává pouze na jejich vnějších jevech a na změnách těchto jevů, nýbrž hledí proniknouti až k nezměnitelným jejich zákonům. Ačkoliv prý Šalomoun podotýká, že duch lidský nikdy úplně nevystihne díla tvůrčí moci, přece není ani jediného tvora v celém všemíru, jenž by se již a priori z jeho poznání vymykal, jak prý týž mudřec na jiném místě zcela výslovně praví, že „spiritus est tamquam lucerna Dei“, že duch lidský jest tak říkáje svítilnou Boží, v níž všechny stvořené bytosti se obrážeti mohou.

¹⁾ V. Vyd. cit. Str. 6 sld. 2.

²⁾ Eccle. 1, 8.

³⁾ I. c. 3, 11. V bibli naší zní výrok trochu jinak.

Duch lidský jest tedy samým Bohem k tomu určen, aby přírodu víc a více poznával a poznáváje ji pořád hlouběji vnikal do oboru pravdy, který Bůh stvořením, zachováváním a řízením světa před jeho zraky rozestřel. Tot cíl, k němuž člověk Bohem samým určen jest.

Než tento vznešený názor o poměru mezi Bohem a člověkem, mezi předmětem vědy a duší lidskou, jež tu Bacon klade v čele díla svého jakožto jeho vůdčí a základní myšlenku, jest eminentně scholastický. A poněvadž Bacon na této vůdčí myšlence buduje veškeru svou filosofskou soustavu, zajisté se s pravdou nemíneme, řekneme-li, že stojí svou spekulací úplně na půdě scholastické. Ovzduší, které jej při všech filosofských pracích ovívá, jest v podstatě totéž, ve kterém také sv. Tomáš žil. Ačkoliv na prvním místě staví do popředí studium hmotné přírody, a zanedbává spekulativní disciplíny, přece všemi jeho pracemi vane duch křesťanský, duch středověké scholastiky.

Vždyť v době, když Bacon psal svá „*Augmenta scientiarum*“ a „*Novum organum*“, nebyla mimo scholastiku jiná filosofská soustava, jak mezi katolíky, tak i mezi protestanty, ani známa. Ačkoliv Luther a všichni jeho důslední stoupenci upírajíce člověku schopnost, vniknouti přirozeným světlem rozumu ve svět nadsmyslný, utkali se jak s Aristotelem, tak i se scholastikou bojem nejkrutějším: přece pokládali všichni hlubší myslící duchové i mezi protestanty jeho, jímž Luther ducha lidského ujařmil, za nesnesitelné, a počali zase obírat se filosofií peripateticko-scholastickou, aby vyplnili a vyrovnali propast, kterou Luther Zjevení Boží a rozum, víru a vědu od sebe oddělil. A toto platí též o Baconovi.

Proto nemůže nám býti s podivením, zaznívají-li z jeho spekulací myšlenky a idey scholastické, mezi kteréž na prvním místě počítati jest jeho nauku o „participaci“ (účastnosti) božstva ve věcech stvořených, na prvním místě v duchu lidském, kterážto participace náleží k nejdůležitějším zásadám spekulace scholastické.

A poněvadž Palacký nauku o participaci duše lidské v božstvu, na níž vzdělal svou theorii krasovědnou, vzal, jak sám praví, z Bacona, nemůže býti pochybnosti, že prostředečně ji přijal ze samé scholastiky, čili co totéž jest, ze samého sv. Tomáše. Tak se stalo, že svou aesthetiku při vši nevážnosti, kterou choval „k politování hodným scholastikům“, zbudoval přece na zásadě číře scholastické. Zjev tento jest zajisté na vysost zajímavý a pro povahu Palackého nad míru charakteristický. Ačkoliv Palacký v době,

když psal svou krasovědu, byl ve svém duchu spjat soustavou Kantovou, kteráž tenkrát svou genialní novotou, jakož i svou mravní tendencí působila na duchy po hlubším poznání pravdy toužící kouzlem přemocným, přece od mudrce Královeckého se odvrací a nastupuje vlastní cestu, jakmile ozářila ducha jeho jen jediná myšlenka scholastická, a to namnoze již tlumená a zatemněná.

Je-li duše naše jiskrou božstva, pak jsme určeni k božnosti, která určuje nejen náš pojem o kráse, ale také směr, cíl, důstojnost a blaženost veškerého našeho života. Kdykoliv Palacký na myšlenku tuto průběhem svých estetických studií připadá, zapomíná na Kanta a na jeho subjektivní formalismus, a povznáší se smělym letem až k nejvyšším vyšinám pravdy, dobra a krásy, a s těchto vyšin přehlíží zase jedním pohledem nesčetné zjevy vnějšího světa, ve kterých pravda, dobro a krása jako v zrcadle se obráží.

A když takto pro nejvyšší idealy člověčenstva s vroucím zápalem své mladistvé duše horuje, tu se domníváme, že slyšíme zázvuky z oněch krásných a blažených dob, když ještě lidští duchové jak svým poznáním tak i svým životem z Boha vycházeli, v Bohu žili a k Bohu jakožto k poslednímu cíli svými nejšlechetnějšími snahami a tužbami spěli. Sotva padla jediná jiskra velikého Akvináta v ušlechtilou duši našeho Palackého, již ji klade za základ nejen své krasovědě, nýbrž veškerému svému názoru světovému. A k jaké ideální výši byl by teprve povznesl názor tento, kdyby byl duch jeho pravdy tak vnímavý měl příležitost poznati veškeru soustavu svatého Tomáše, napojiti se dosyta tokem živé vody, vytryskující z ní v život věčný! ¹⁾

* * *

Podnět k tomuto pojednání dal c. k. universitní professor v Praze p. Dr. Josef Kalousek, jenž spisovatele upozornil na výrok Baconův »de poesi narrativa«, »quod divinitatis cuiuspiam particeps videri possit«, a zároveň vyslovil mínění, zda-li výrok tento, jež Palacký své theorii krasovědné za základ položil, neobsahuje myšlenky scholastické, ve kterémžto případě pak by byl Fr. Palacký svou krasovědu, ač nevědomě, zbudoval na principu sv. Tomáše Aquinského. Za laskavé upozornění toto vyslovuji p. professorovi upřímné díky.

¹⁾ Str. 583. řádek 6. svrchu stůž: látky; str. 584. ř. 7. zdola stůž: věčně; str. 661. ř. 4. a 5. zdola slova: »která by se nelíbila, nedá se právě tak mysliti, jako pravda«, buďtež jednou vynechána; str. 662. ř. 16. zdola stůž: postfehuje; str. 664. ř. 15. zdola jest předložku »v« před slovem »jeho« vynehati; str. 666. ř. 17. svrchu stůž: proporce; str. 733. ř. 12. zdola stůž: své, ř. 3. zdola stůž: prvé; str. 739. ř. 18. svrchu stůž: duchovým; str. 821. ř. 1. zdola stůž: theorie; str. 822. ř. 12. svrchu stůž: věčnost, ř. 20. svrchu stůž: již, ř. 23. svrchu stůž: duchu; str. 823. ř. 10. zdola stůž: krásnými.

 Pisemnictví a umění.

Tři chorvátské osady na Moravě.

Popisuje Jan Herben v »Časop. Matice Moravské« r. 1882. — »Rozgleda« AL. MALEC.

Že „čistě chorvátských písní není“, má svědčiti i pátá píseň ve sbírce Šemberové:

Imala sam miloga,
kod roža lipoga,
ale nisam smila
sedit polag njega.¹⁾
Imala sam miloga,
ale je mi biv drag,

ani nisam mogla
od tuge zaprit vrat.²⁾
Imala sam miloga,
je jimav kiticu,
on je mi potješiv
i moju dušicu.

dosvědčuje, — ale opak tvrzení p. spisovatelova! Které slovo není tu čistě čakavské? Komu zachvívají tu nitrem slastné vzpomínky na milého, komu jinému, jako naši „divičici“, jež pro žal a bol ani nemohla „zaprit vrat“. Zdaž to není prostá „Hrvatica“, jež tu odhaluje nitro lítostí a bolem sklíčené, a opět nitro, jež blaží vzpomínka na slasti minulé. I tuto píseň poprvé zapěla „divičica“, jež pocítila a zažila, co zpívala, a zpívajíc, bolu svému ulevovala řečí čistou, jakou od matky slyšela a vždy jindy mluvila: čistým nářečím čakavským; a proto i tato píseň jest písní čistě hrvátskou.

Ale p. spis. usuzuje jinak; za čistě hrvátské jich nemá; proč? nepověděl.

Při tom při všem má se p. spis. za znalce čistoty hrvátských písní, neboť píše dále: „Mnohem ryzejší jsou čtyři písně, které Sušil r. 1859. otiskl i s nápěvy na konci své slavné sbírky (str. 11.). Zvláště první z nich z Gutfjelda:

Imala sam miloga, kuod ruoža lipoga,
tr mi nisu dali sidat puolag něga.
Sada imam jednoga, tr mi ni³⁾ buože drag,
ani nisam mogla od tuge zaprit vrat.

Kad bi te moj ljubi, kad bi te sbatřila,
veru bi za tobum⁴⁾ va Dunaj skočila.
Va Dunaj, va Dunaj, va široko more,
kad bi te sbatřila, drago srce moje.«

Čím je tato píseň „mnohem ryzejší“ předešlé Šemberovy? První dva verše jsou řeči oba čistě hrvátské, mnohem větší ryzosti tu naprosto nikde neviděti. Třetí verš Šemberův:

¹⁾ Ale nesměla jsem seděti vedle něho. — ²⁾ Ani jsem nemohla od žalu zavřítí dvěře. Smysl tu poněkud temný; jasnější jest v písní Sušilově. »Tuga« = žal; Šembera překládá »tuga« touha, což není správně; naše touha sluje v čakavštině »želja«; »želeti« = toužiti. Nemocná dí: »Gospuđine, ja si vas želim« = Velebný pane, já po vás toužím, vás si přeji, žádám. — ³⁾ Tak napsal Sušil; p. spis. »ni« vynechal, a tím smysl celého verše porušil; »ni« je zkratka záporného »nije« = »nij'«. Měla jsem milého, jak ráže lepého, a mi nedali seděti vedle něho. Nyní mám jednoho, a mně není, Bože, drahý, ani jsem nemohla od žalu zavřítí dveří. — ⁴⁾ »tobum« = tobom; zde m připsáno; naši Hrváti říkají čakavsky: »tobu«.